

Trends in heteroseksuele relaties; enige impressies uit een vergelijkende analyse

Paul Vennix*

SB 2.10 SB 3.41 SB 3.74 SP 0.4

Eind 1981 verrichtte het NISSO een random steekproef onder 266 mannen en 282 vrouwen en vergeleek het een aantal resultaten met een soortgelijke NISSO-enquête over huwelijk en seksualiteit uit begin zeventiger jaren. In dit artikel geven we enige impressies uit deze vergelijkende analyse. Naast wat algemene trends wordt wat dieper ingegaan op de heteroseksualiteitsbeleving van mannen. Tevens wordt nagegaan, in hoeverre veranderde sekserolopvattingen van mannen mede bepaalde trends hebben beïnvloed.

1. Inleiding

Zowel in 1970 als in 1973 werd een steekproef van 125 gehuwde mannen en 125 gehuwde vrouwen, random getrokken uit de Nederlandse middenklasse, schriftelijk geënquêteerd over hun seksualiteits- en huwelijksbeleving. Rapportages over dit onderzoek vinden we in Frenken (1976), Frenken en Kwant (1981) en Vennix (1981). Vorig jaar schreef ik voor dit tijdschrift een samenvatting en verdere uitbouw van de belangrijkste ideeën uit dat laatste rapport (Vennix, 1984).

Eind 1981 vond opnieuw een dergelijke enquête plaats over een vergelijkbare steekproef. Nu namen 266 mannen en 282 vrouwen deel. Evenals begin zeventiger jaren bedroeg nu de gemiddelde leeftijd van mannen en vrouwen respectievelijk 37 en 35 jaar. De bovengrens was evenals begin zeventiger jaren 55 jaar. Ook met betrekking tot andere demografische gegevens kwamen de steekproeven vrijwel overeen. Een uitzondering vormde het iets hogere opleidingsniveau van de vrouwen anno 1981.

Hoewel de onderzoeksvraag op belangrijke punten verschilde, zijn 62 van de gestelde vragen in beide onderzoeken identiek. Dit maakte een vergelijkende analyse mogelijk, die elders uitgebreid is gerapporteerd (Vennix, 1985). Veranderingen in seksualiteitsbeleving van vooral mannen, maar ook van vrouwen,

* Psycholoog verbonden aan het NISSO, Kroostweg 43, 3704 EB Zeist.

konden worden geconstateerd. Omdat hier steeds in algemene termen over mannen en vrouwen wordt gesproken, is het noodzakelijk te benadrukken dat het hier om algemene *trends* gaat, waarvan slechts is aangetoond dat zij voor het bredere sociaal-economische *midden* uit de *Nederlandse* populatie *gehuwden* van toepassing is.

Hier is het slechts mogelijk een globaal beeld te geven. In de laatste paragrafen wordt echter wat dieper op mannen ingegaan. Mijn vorig jaar nog erg negatieve visie op de seksualiteitsbeleving van mannen (Vennix, 1984) wordt hierin wat bijgesteld.

2. Operationalisaties

De gemeenschappelijke vragen in beide onderzoeken betroffen de items uit de seksualiteitsbelevingsschalen SBS-2, SBS-3 en SBS-4 (Frenken en Vennix, 1978). De vergelijkende analyse beperkt zich hierdoor voornamelijk tot datgene wat deze schalen meten:

- De SBS-2 is een operationalisatie van 'ontvankelijkheid van psychoseksuele stimuli' en meet de mate waarin men prikkels uit de buitenwereld waaraan men een seksuele betekenis toekent, zoekt of toelaat dan wel vermijdt of afweert.
- De SBS-3 operationaliseert 'seksuele motivatie' tijdens het vrijen met de partner. Seksualiteit wordt hier engseksueel opgevat met de nadruk op geslachts-gemeenschap, lustbeleving en klaarkomen.
- De SBS-4 meet de 'attractie tot het huwelijk', de mate waarin men geneigd is het huwelijk te continueren.

Om het niet te ingewikkeld te maken, zullen we in aanzet deze driedeling handhaven. Strikt methodologisch is dit echter niet juist omdat wij binnen de SBS-items uit 1981 deze drie dimensies niet meer terug konden vinden.

3. Attractie tot huwelijk (SBS-4)

Cijfers van het Sociaal Cultureel Planbureau hebben aangetoond dat men sinds eind zestiger jaren in Nederland kritischer is gaan denken over het huwelijk (SCP, 1984). Vanaf ongeveer 1975 bleken nieuwe vormen en waarden zich echter min of meer gestabiliseerd te hebben.

Opvallend is dat vooral vrouwen nu minder romantisch denken over het huwelijk en echtscheiding vaker accepteren. Zo was in 1980 slechts 20% van de vrouwen tegen 31% van de mannen van mening dat gehuwden in het algemeen gelukkiger zijn dan ongehuwden. En 28% van de vrouwen tegen slechts 18% van de mannen vond dat de meeste huwelijken tot teleurstelling leiden. Daarnaast gaven

54% van de vrouwen tegen 41% van de mannen te kennen, dat bij een slecht huwelijk met thuiswonende kinderen echtscheiding toch de beste oplossing is. De uitspraak van Weeda (1984a), dat het huwelijk er is voor de man en echtscheiding voor de vrouw, vindt hier en kern van waarheid.

In ons onderzoek vonden we op de meeste items uit de SBS-4 sinds begin zeventiger jaren geen significante verschuivingen meer. Het grootste omslagpunt heeft waarschijnlijk reeds iets eerder plaatsgevonden. Wel waren nu wat meer vrouwen ontevreden over de genegenheid en liefde van hun partner en over het begrip dat deze toonde voor hun problemen en gevoelens. Dit bevestigt de indruk dat vooral vrouwen nu wat kritischer naar hun relatie kijken dan begin zeventiger jaren.

Het meest opvallend was dat mannen nu nog vaker dan begin zeventiger jaren (31% tegen 20%) klagen dat hun vrouw te weinig seks wil. Deze tendens werd ook door Weeda (1983) gesignaleerd. Zij vond dat in 1967 18% van de mannen wel vaker 'wilde'. In 1983 was dit percentage opgelopen tot 28%. Wij vonden dat vrouwen nu ook iets vaker (19% tegen 16%) klagen dat hun man te vaak wil, maar het aanzienlijk hoger percentage klagers en de sterkere stijging bij mannen doen vermoeden dat vrouwen steeds meer de vrijfrequentie bepalen.

4. Seksuele motivatie (SBS-3)

Bij beide seksen bleek de (eng)seksuele motivatie sinds begin zeventiger jaren significant te zijn toegenomen.

Bij mannen daalde het gemiddelde op de SBS-3 van 55.4 (s.d. = 11.4) tot 51.7 (s.d. = 9.3); bij vrouwen van 68.2 (s.d. = 15.8) tot 64.0 (s.d. = 13.6). Bij inspectie van de frequentieverdeling van de SBS-3 scores bleek bij beide seksen vooral het percentage relatief zeer zwak gemotiveerden te zijn afgenomen, zonder een duidelijke toename in relatief zeer sterk gemotiveerden.

Indien we de SBS-3 als maatstaf nemen, zijn vrouwen ook nu gemiddeld nog duidelijk minder seksueel gemotiveerd dan mannen. Gelet op de items die tot deze schaal behoren, dienen we hier echter van *eng*seksuele motivatie te spreken.

Voor de goede orde zij hier vermeld dat bij een andere operationalisatie van seksuele motivatie vrouwen mogelijk gemotiveerder zouden scoren. In Vennix (1983) werd bijvoorbeeld gevonden dat vrouwen het significant belangrijker vonden om fijn te kunnen vrijen dat:

- er ook plezier gemaakt en gelachen werd;
- er ook gezellig tussendoor gepraat werd;
- er ook lieve dingen tegen elkaar gezegd werden;
- men soms ook zo maar een tijdje tegen elkaar ligt;
- er ook 'gewoon' gekust werd;
- er ook aangehaald en geknuffeld werd;

- men ook lekker bij de ander kon wegkruipen;
- men ook zomaar door de ander wordt vastgehouden.

In hoeverre deze meer emotioneel-intieme aspecten nu een grotere rol spelen, konden we echter niet rechtstreeks vaststellen omdat hier begin zeventiger jaren niet naar is gevraagd.

Afgaande op gemiddelde en verdeling van SBS-3 scores lijkt de discrepantie tussen de engseksuele motivatie van mannen en vrouwen minstens gehandhaafd. De lagere gemiddelden in 1981 wekken daarnaast de indruk dat een meer 'mannelijke' op lustbeleving en klaarkomen gerichte betekenisgeving aan seksualiteit verder terrein heeft gewonnen.

Item voor item

Om de werkelijke betekenis van deze toename in engseksuele motivatie te signaleren, lichten we er hier een aantal items uit waarop begin zeventiger jaren en nu significant verschillend wordt gescoord. Bij beide seksen vallen dan twee overeenkomende trends op:

1. Er zijn duidelijke aanwijzingen dat het vrijen nu minder vanuit een eng schema verloopt. Clitorale stimulatie lijkt duidelijk terrein te winnen ten koste van de traditionele coïtushouding (man boven; vrouw onder). Zo vinden nu meer mannen het fijn om hun partner met de hand te stimuleren. En begin zeventiger jaren vond nog meer dan de helft van de mannen het niet fijn hun partner met de mond te bevredigen. Nu geldt dit nog slechts voor één op de vijf mannen. Ook bij vrouwen scoort nu het geven van orale stimulatie hoger.

Daarnaast valt echter op dat vooral meer vrouwen, maar ook meer mannen nu aangeven geslachtsgemeenschap niet het einde te vinden. Meer mannen geven nu te kennen er soms ook wat zenuwachtig en gespannen van te worden of zich dan juist wat lusteloos en koel te voelen. Omdat men het nu wel vaker prettig vindt de geslachtsgemeenschap wat te variëren, moet het vooral de traditionele coïtushouding zijn, die aan betekenis heeft ingeboet. Vrouwen blijken hier desondanks nog vrij sterk aan vast te houden. Zo gaf in 1981 nog 42,7% van de vrouwen tegen slechts 28% van de mannen duidelijk de voorkeur aan deze traditionele coïtushouding. Dat deze houding goede mogelijkheden biedt tot lichamelijk contact en oogcontact is misschien een verklaring voor deze sekseverschillen. Verder vonden we dat er nu minder op vaste tijd en plaats wordt gevrijd.

2. Het vrijen is voor beide partijen opwindender geworden. En zowel mannen als vrouwen komen nu vaker klaar tijdens geslachtsgemeenschap. Omdat in de SBS-3 niet gevraagd wordt naar klaarkomen buiten geslachtsgemeenschap, ontbreken hierover gegevens.

Dat vrouwen nu vaker opgewonden worden en klaarkomen, is gelet op het voorafgaande niet opzienbarend. Clitorale stimulatie is immers toegenomen en

er wordt minder vastgehouden aan de traditionele coïtushouding. Hoewel deze houding veel mogelijkheden biedt tot contact met de partner, belemmert deze vrouwen immers in hun bewegingen. En juist actief wrijven, draaien of duwen van de clitoris is vaak van belang om klaar te komen (De Bruyn, 1983). Ook meer brede maatschappelijke invloeden kunnen hierbij een rol hebben gespeeld. Zo hebben democratiseringsbewegingen en het feminisme tot een positiever zelfbeeld van vrouwen geleid. En juist een negatief zelfbeeld kan bij vrouwen remmend inwerken op hun orgasmisch functioneren (De Bruyn, 1983; Frenken en Kwant, 1981; Vennix, 1981).

Dat bij mannen opwinding en orgasticiteit nog verder is toegenomen, is strijdig met de her en der geponeerde stelling dat bij mannen impotentie zou zijn toegenomen als reactie op de vrouwenbeweging. Mannen die sterker feministische opvattingen ondersteunden, bleken nu bovendien niet lager te scoren op opwinding en orgasticiteit dan mannen die feministische opvattingen afweerden. Dit neemt niet weg dat nu mogelijk wat meer mannen soms wat zenuwachtig en gespannen zijn tijdens geslachtsgemeenschap als gevolg van de kritiek vanuit de vrouwenbeweging op het gelijk stellen van seks aan geslachtsgemeenschap.

Kanttekeningen

Dat een 'mannelijke' definitie van seksualiteit verder terrein heeft gewonnen kan op grond van het voorafgaande eigenlijk niet gesteld worden. De geconstateerde veranderingen lijken immers 'vrouw-vriendelijk' en in te spelen op bepaalde opvattingen vanuit de vrouwenbeweging. Toch lijkt het zinnig hier een en ander wat te relativeren.

1. Ondanks de toegenomen coïtale orgasticiteit bevestigt juist het ook in 1981 nog enorme verschil tussen beide seksen op dit punt dat ook nu voor veel vrouwen geslachtsgemeenschap niet de aangewezen weg is om klaar te komen.
2. De toegenomen clitorale stimulatie wijst op een toegenomen 'zorg' van mannen voor opwinding en orgasmes bij hun partner. De vraag rijst echter, of deze zorg van mannen niet te veel van het 'goede' is en mede gebaseerd is op een overschatting van het belang dat veel vrouwen zelf aan klaarkomen hechten. Zo werd in 1981 gevraagd naar hoe belangrijk men bepaalde belevingen vond om fijn te kunnen vrijen. Op 60 items haalde bij mannen het klaarkomen van hun vrouw gemiddeld de 9e plaats. Bij vrouwen reikte hun eigen orgasme echter niet verder dan de 39e plaats (Vennix, 1983)! Voorzover we dit stimuleren tot een orgasme moeten zien als een opdringen ervan, kunnen we deze trend niet als een wezenlijke vooruitgang zien.

5. Ontvankelijkheid voor psychoseksuele stimuli (SBS-2)

Begin zeventiger jaren waren mannen over het geheel genomen al veel ontvankelijker voor psychoseksuele stimuli dan vrouwen. De verschillen tussen beide seksen zijn nu nog groter geworden. Hoewel bij vrouwen ook een duidelijke toename in ontvankelijkheid geconstateerd kan worden, is deze bij mannen nog beduidend sterker.

Bij mannen daalde het gemiddelde op de SBS-2 van 43.7 (s.d. = 7.9) tot 38.8 (s.d. = 7.4). Bij vrouwen van 50.1 (s.d. = 8.3) tot 46.7 (s.d. = 7.5). Hier geldt: hoe *lager* die score, hoe groter de ontvankelijkheid. Bovendien scoorden begin zeventiger jaren mannen slechts op 10 van de 15 items van de SBS-2 significant ontvankelijker dan vrouwen (Frenken, 1976). Nu op alle 16 items (Vennix, 1983).

Uit inspectie van de frequentieverdelingen blijkt bij mannen naast een duidelijke afname in sterk afweren en vermijden van psychoseksuele stimuli ook sprake van een duidelijke toename in sterk zoeken en toelaten. Bij vrouwen heeft een afname in sterk afweren en vermijden daarentegen niet geleid tot een duidelijke toename in sterk zoeken en toelaten van psychoseksuele stimuli.

Item voor item

Bij mannen blijken op de meeste items van de SBS-2 de gemiddelden nu zwaar significant te zijn veranderd in de richting van een verder toegenomen ontvankelijkheid. Mannen vinden het nu nog veel fijner over seksuele dingen te fantaseren en doen dat nu ook nog vaker. De belangstelling voor seksueel prikkelende foto's is bij mannen toegenomen. Seksuele passages in roman of film worden nu hoger gewaardeerd en meer mannen worden er opgewonden van. Ook letten mannen nu nog vaker op aantrekkelijke vrouwen op straat. Er zijn echter geen aanwijzingen gevonden dat mannen nu sterker geneigd zijn voor hun seksuele fantasieën en verlangens bij andere vrouwen dan hun partner aan te kloppen.

Bij vrouwen was, zoals gesteld, de toename in ontvankelijkheid wat minder. Seksuele fantasieën worden nu door vrouwen echter sterker toegelaten, er wordt nu op straat door meer vrouwen naar aantrekkelijke mannen gekeken en seksuele passages in romans worden nu door meer vrouwen opwindend gevonden.

6. Mannen en intimiteit

Uit secundaire analyses over het onderzoeksmateriaal uit begin zeventiger jaren bleek de seksuele motivatie van mannen veelal sterk gekleurd door gebrek aan emotionele betrokkenheid en de neiging de partner te objectiveren. De correla-

ties tussen seksuele motivatie en relatiesatisfactie waren bij mannen erg laag. Daarnaast bleek bij mannen seksuele motivatie wel beduidend te correleren met ontvankelijkheid voor psychoseksuele stimuli (SBS-2). Vooral dit laatste duidde erop dat mannen hun engseksuele fantasieën sterk op hun partner projecteerden en geneigd waren hun partner als lustobject te zien (Vennix, 1981). In Vennix (1984) zijn we reeds uitgebreid op dit onvermogen van mannen tot intimiteit ingegaan.

Omdat juist deze loskoppeling van seks en intimiteit bij mannen voor vrouwen maar ook mannen een belangrijke bron van seksuele en relationele dissatisfactie vormde, was een belangrijke onderzoeksvraag of er juist hier belangrijke veranderingen hebben plaatsgevonden. Erg eenvoudig te beantwoorden was deze vraag niet. Begin zeventiger jaren werd niet rechtstreeks gevraagd naar emotionele betrokkenheid tijdens het vrijen, zodat eventuele veranderingen niet in item- of schaalgemiddelden zijn uit te drukken. De geringe emotionele betrokkenheid bij mannen kwam toen dan ook slechts via correlatieve onderzoek aan het licht.

Voor de hand lag over 1981 dezelfde correlatieve analyses te verrichten om eventuele veranderingen te signaleren. In psychometrische zin stuitte een dergelijke aanpak echter op bepaalde bezwaren. Begin zeventiger jaren geconstrueerde SBS-schalen en subschalen konden uit het onderzoeksmateriaal uit 1981 niet volledig worden gerepliceerd. Dit betekende dat nu van andere operationalisaties uitgegaan moest worden om een koppeling tussen seksualiteit en intimiteit bij mannen vast te stellen.

In dit artikel zullen we ons echter vooral baseren op de correlaties van SBS-3 met SBS-4 en SBS-2 (tabel 1), omdat deze schalen hier reeds zijn geïntroduceerd.

Tabel 1. Correlatieve samenhang seksuele motivatie (SBS-3) met attractie tot huwelijk (SBS-4) en ontvankelijkheid voor psychoseksuele stimuli (SBS-2) bij mannen.

	1970/73 SBS-3	1981 SBS-3
SBS-4	.15	.36
SBS-2	.35	.08

We zien hier dat ondanks de geringere interne consistentie van de SBS-schalen in 1981 de correlatie tussen SBS-3 en SBS-4 fors is gestegen. Hieruit blijkt dat de seksuele motivatie van mannen nu beslist veel sterker beïnvloed wordt door de kwaliteit van de relatie. Daarnaast is de correlatie tussen SBS-3 en SBS-2 zo

drastisch gedaald dat dit niet toegeschreven kan worden aan het slechter onderzoeksgereedschap in 1981. Mannen zijn nu beslist minder geneigd hun engseksuele fantasieën (SBS-2) op hun partner te projecteren (SBS-3) en percipiëren hun partner beslist minder als lustobject dan begin zeventiger jaren, moet hier, hoe we het ook keren of wenden, worden geconcludeerd.

Ook bij adequatere operationalisaties werd dezelfde trend gevonden. Zo correleerde VG (seksuele motivatie) en HS (huwelijkssatisfactie) begin zeventiger jaren slechts .04. En in 1981 correleerde MSM (seksuele motivatie) en BP (beoordeling partner) .20. OE (orgasticiteit en evaluatie ervan) en HS kwamen begin zeventiger jaren niet verder dan .14. De vergelijkbare operationalisaties MOK en BP correleerden in 1981 .36. Daarnaast correleerden VG en OE begin zeventiger jaren beduidend hoger met SBS-2 dan MSM en MOK met NSBS-2 (een verbeterde versie van SBS-2) in 1981. Voor de genoemde subschalen uit begin zeventiger jaren verwijzen we naar Frenken en Vennix (1978; 1981). De nieuwe schalen vinden we uitgebreid in Vennix (1983).

Kortom, alles wijst erop dat sinds begin zeventiger jaren over het geheel genomen de emotionele betrokkenheid tijdens het vrijen bij mannen sterk is toegenomen en mannen nu beslist minder geneigd zijn hun partner te objectiveren.

7. Sekserolrigiditeit als verklarende variabele

In Vennix (1981) werd verondersteld dat als gevolg van een collectieve minachting voor vrouwen mannen niet geneigd waren tot emotionele betrokkenheid met hun partner. Gesteld werd dat deze minachting gepaard ging met 'jurkangst', een angst voor sekseroldoorbrekend gedrag waarvan het dragen van een jurk overigens slechts een voorbeeld is. Deze jurkangst zou mannen er ook van weerhouden tot werkelijk contact met de vrouwenwereld en tot werkelijk contact met hun eigen partner te komen. Voor een uitgebreider en genuanceerder betoog hierover verwijzen we naar Vennix (1981) en Vennix (1984).

In 1981 werd ook naar opvattingen over sekseroldoorbrekend gedrag gevraagd. Uit een aantal van deze items werd een sekserolrigiditeitsschaal (SRR) samengesteld (Vennix, 1983). Tot op zekere hoogte is deze schaal een operationalisatie van jurkangst, maar omdat het hier om opvattingen gaat, is deze toch cognitiever van aard.

Indien begin zeventiger jaren de geringe emotionele betrokkenheid van mannen inderdaad samenhang met een collectieve minachting voor vrouwen en een daaruit voortvloeiende jurkangst, moet de nu geconstateerde koppeling tussen seks en intimiteit een gevolg zijn van een afgenomen minachting voor vrouwen en een afgenomen jurkangst. Dit zou betekenen dat de koppeling tussen seks en intimiteit juist bij mannen met een lage sekserolrigiditeit het sterkst zou moeten zijn. Om deze reden werden de mannen uit 1981 opgesplitst in hoog, midden en

laag scoorders op SRR (sekserolrigiditeit). Over laag en hoog scoorders werden verscheidene schalen gecorreleerd. Hier geven we in tabel 2 de correlaties tussen de SBS-schalen uit tabel 1.

Tabel 2. *Correlationele samenhang seksuele motivatie (SBS-3) met attractie tot huwelijk (SBS-4) en ontvankelijkheid voor psychoseksuele stimuli (SBS-2) bij mannen anno 1981 onder conditie van hoge en lage sekserolrigiditeit (SRR)*

	<i>hoge SRR (n = 78) SBS-3</i>	<i>lage SRR (n = 83) SBS-3</i>
SBS-4	.31	.49
SBS-2	.25	.06

We zien hier dat de correlaties onder conditie van lage en hoge sekserolrigiditeit zich min of meer verhouden zoals de situatie in 1981 zich verhoudt tot in begin zeventiger jaren. Ook door andere correlaties te vergelijken kon vastgesteld worden dat een afgenomen sekserolrigiditeit bij mannen heeft bijgedragen tot een koppeling tussen seks en intimiteit en tot een afgenomen neiging hun partner als seksueel object te zien.

8. De werkelijke betekenis van de afgenomen sekserolrigiditeit bij mannen

Niet duidelijk is hoe we deze afgenomen sekserolrigiditeit bij mannen moeten zien. Is deze louter cognitief van aard of vinden we hier ook een emotionele verandering. M.a.w., 'denken' veel mannen nu alleen anders of 'voelen' zij ook anders? Vinden veel mannen nu dat zij het nu niet meer 'kunnen maken' alleen afstandelijk te vrijen of voelen zij ook 'van binnen uit' een grotere behoefte tot intimiteit en betrokkenheid tijdens het vrijen?

Daarnaast vroegen wij ons af, hoe de sterk toegenomen ontvankelijkheid voor psychoseksuele stimuli zich bij mannen verhoudt tot deze toegenomen betrokkenheid. Enerzijds zijn mannen minder geneigd hun partner te objectiveren, anderzijds staan zij meer open voor seksuele prikkels uit de buitenwereld die zich als object aandienen.

Om meer zicht op een en ander te krijgen werd ook gekeken naar de betekenis van psychoseksuele stimuli onder conditie van hoge en lage sekserolrigiditeit. Onder beide condities werd over 1981 bij mannen NSBS-2 (de nieuwe operationalisatie van 'ontvankelijkheid voor psychoseksuele stimuli') gecorreleerd met een aantal schalen die hier nog niet zijn geïntroduceerd (tabel 3). Wij beperken

ons hier tot de labels van de schalen. Voor een uitgebreide beschrijving verwijzen we naar Vennix (1983).

Tabel 3. Correlationele samenhang bij mannen anno 1981 tussen ontvankelijkheid voor psychoseksuele stimuli (NSBS-2) en andere variabelen onder conditie van hoge en lage sekserolrigiditeit (SRR)

	<i>hoge</i> SRR (<i>n</i> = 78) NSBS-2	<i>lage</i> SRR (<i>n</i> = 83) NSBS-2
ILKS1: Intimiteitsfrequentie (laag-hoog)	-.00	-.33
ILKS2: Opwindingsfrequentie (laag-hoog)	.16	-.21
ILKS7: Waardering van intimiteit (laag-hoog)	-.01	-.16
ILKS8: Waardering van opwinding (laag-hoog)	.22	.35
ILKS12: Relatieperceptie (positief-negatief)	.24	.40
ILSK17m: Perceptie partner als seksuele partner (positief-negatief)	.03	.27
ILKS19: Frequentie op intimiteit gericht gedrag (laag-hoog)	.09	-.25
ILKS20: Frequentie op opwinding gericht gedrag (laag-hoog)	.19	-.07
ILKS21: Waardering op intimiteit gericht gedrag (negatief-positief)	.08	.10
ILKS22: Waardering op opwinding gericht gedrag (negatief-positief)	.23	.39
ASS: Algemene seksuele satisfactie (laag-hoog)	-.06	-.27

Onder conditie van hoge sekserolrigiditeit waarderen zoekers van psychoseksuele stimuli opwinding wat meer (ILKS8, 22), maar tenderen ook meer opwinding te realiseren tijdens het vrijen (ILKS20). Verder zoeken mannen hier niet sterker psychoseksuele stimuli bij een hogere seksuele dissatisfactie (ASS). Omdat bovendien ook ten aanzien van gewenste en werkelijke intimiteit de correlaties in evenwicht zijn (ILKS1 versus ILKS7; ILKS19 versus ILKS21), kan niet worden gesteld dat een hoge ontvankelijkheid hier wijst in de richting van discrepantie tussen seksuele wens en werkelijkheid.

Bij mannen met een lage sekserolrigiditeit ligt het beeld anders. Sterker dan onder de vorige conditie geldt hier dat zoekers de relatie met hun partner slechter vinden (ILKS12, 17m). Dit verklaart waarom zij minder intimiteit ervaren tijdens het vrijen (ILKS1, 19) zonder dat zij intimiteit minder belangrijk vinden (ILSK7, 21). De grootste discrepantie vinden we hier echter tussen gewenste en werkelijke opwinding. Zoekers waarderen opwinding hier nog sterker dan onder conditie van hoge sekserolrigiditeit (ILKS8, 22), maar tenderen hier zelfs nog minder opwinding dan niet-zoekers te ervaren tijdens het vrijen (ILKS2). Of andersom: Niet-zoekers waarderen opwinding hier nog minder dan onder conditie van hoge sekserolrigiditeit, maar tenderen hier nog meer opwinding te ervaren dan zoekers tijdens het vrijen. Of tezamen: Onder conditie van lage sekserolrigiditeit is de discrepantie tussen gewenste en werkelijke opwinding bij mannen groter dan onder conditie van hoge sekserolrigiditeit. Zo bedraagt de correlatie tussen ILKS8 (gewenste opwinding) en ILKS2 (werkelijke opwinding) onder conditie van lage sekserolrigiditeit slechts .21 tegen .49 onder conditie van hoge sekserolrigiditeit.

Omdat onder conditie van hoge sekserolrigiditeit zoekers niet alleen sterker op opwinding ge-

richt zijn, maar bovendien deze engseksuele motivatie ook in het vrijen wisten te integreren, kon de correlatie tussen SBS-3 en SBS-2 in tabel 2 nog tot .35 oplopen. Omdat zoekers onder conditie van lage sekserolrigiditeit hun engseksuele motivatie *niet* in het vrijen integreerden, daalde hier de correlatie tussen SBS-3 en SBS-2 tot .06.

Doordat onder conditie van lage sekserolrigiditeit mannen hun engseksuele wensen minder in het vrijen integreren en sterker projecteren op psychoseksuele stimuli buiten de relatie, kon hier de koppeling tussen seks en intimiteit gerealiseerd worden.

Wanneer we de conditie onder lage sekserolrigiditeit opvatten als nieuwe trend en de conditie onder hoge sekserolrigiditeit als de oude situatie, komen we tot de volgende conclusies:

1. Mannen zijn nu waarschijnlijk niet minder engseksueel gemotiveerd, maar hebben voor een deel wel minder de neiging hun engseksuele verlangens aan hun partner op te dringen. Dit verklaart voor een belangrijk deel de toegenomen koppeling bij mannen tussen seks en intimiteit.
2. De toegenomen ontvankelijkheid voor psychoseksuele stimuli bij mannen is tenminste voor een deel het gevolg van een sterkere neiging van mannen hun engseksuele wensen op psychoseksuele stimuli buiten de relatie te projecteren.
3. De discrepantie tussen engseksuele wens en werkelijkheid is bij mannen toegenomen.

De afgenomen sekserolrigiditeit bij mannen lijkt toegespitst op seksualiteit vooral cognitief van aard. Beslist meer mannen zijn nu van mening dat men een louter op klaarkomen tijdens geslachtsgemeenschap gerichte manier van vrijen niet meer kan maken. Meer mannen vinden nu dat zij meer aandacht moeten besteden aan clitorale stimulatie en aan een intieme sfeer tijdens het vrijen. Het lijkt erop dat bepaalde kritieken vanuit de vrouwenbeweging al of niet via een zich emanciperende partner ook veel mannen hebben bereikt. Gelet op de toegenomen discrepantie tussen engseksuele wens en werkelijkheid bij mannen kunnen we echter niet stellen dat de seksuele motivatie van mannen wezenlijk is veranderd. Maar dat valt over een periode van 10 jaar ook niet te verwachten.

Literatuur

- Bruyn, G. de, Van pure lust en zuivere liefde. Waarom vrouwen wel of niet klaarkomen bij het vrijen met een man. *Tijdschrift voor Seksuologie*, 1983, 7, p. 133-147.
- Frenken, J., *Afkeer van seksualiteit*. Deventer: Van Loghum Slaterus, 1976.
- Frenken, J., en R.C. Kwant, *Gemengde gevoelens*. Deventer: Van Loghum Slaterus, 1981.
- Frenken, J., en P. Vennix, *Seksualiteitsbelevingsschalen (SBS): handleiding*. Amsterdam: Swets en Zeitlinger, 1978.
- Frenken, J., en P. Vennix, *Sexuality experience scales (SES); manual*. Lisse: Swets en Zeitlinger, 1981.

Vervolg: zie p. 97.